

УДК 355.02

DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-2-75/76-85>

Семененко О. М., доктор військових наук, професор¹ (0000-0001-6477-3414)

Бойко Р. В., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник²
(0000-0001-7240-4299)

Воронченко І. О.³ (0000-0001-6074-2995)

Таран О. В.⁴ (0000-0002-9143-5821)

¹ – Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ;

² – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ;

³ – Головна інспекція Міністерства оборони України, Київ;

⁴ – Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, Харків

Оцінювання рівня воєнно-економічної безпеки країн світу та України за результатами аналізу динаміки їх воєнно-економічних показників розвитку (2012–2021 рр.)

Резюме. Проведений у статті детальний аналіз воєнно-економічних умов розвитку збройних сил країн світу та України у 2012–2021 роках дав змогу сформувати рейтингові оцінки воєнно-економічних умов розвитку збройних сил цих країн у порівнянні з Україною та визначити їх вплив на достатність рівня воєнно-економічної безпеки з урахуванням імовірних воєнних та економічних загроз для кожної з країн.

Ключові слова: воєнна економіка; воєнно-економічні умови; воєнно-економічний потенціал; воєнно-економічна безпека.

Постановка проблеми. Оцінювання воєнно-економічних умов (ВЕУ) розвитку держави можна вважати основним індикатором оцінювання стану воєнно-економічного потенціалу (ВЕП) держави. Під воєнно-економічними умовами розвитку треба розуміти стан основних воєнно-економічних показників державного рівня [1], що характеризують загальнодержавну обстановку. Оцінка ВЕУ може надати розуміння впливу на стан воєнно-економічного потенціалу держави, а від цього залежить рівень воєнно-економічної безпеки (ВЕБ) держави.

Воєнно-економічна безпека – економічна здатність держави забезпечити такий рівень її воєнної безпеки, якого достатньо для захисту стабільного функціонування національної економіки країни в умовах можливих загроз її національній безпеці.

Для проведення аналізу ВЕУ розвитку збройних сил (далі – ЗС) провідних та суміжних з Україною держав було обрано групу воєнно-економічних показників: валовий внутрішній продукт (ВВП), оборонні витрати та їх частка від ВВП, чисельність ЗС, чисельність населення, показники експорту та імпорту, показник сальдо експорт-імпорт, державний борг, додана вартість промисловості та курс державної валюти до долара США.

Необхідність аналізу ВЕУ викликана дослідженням стану розвитку власних ЗС та

рівня воєнно-економічної безпеки країни. У статті дослідження визначеної групи показників здійснюватиметься за їх динамікою у 2012–2021 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз системи показників, які використовуються під час обґрунтування розвитку країн світу та України показує [1–12], що більшість показників, які відображають планові показники держав, тобто їх значення, відповідають інформації з програм і планів розвитку цих країн. Основним економічним показником, який може характеризувати стан ВЕУ розвитку держави та рівень її воєнно-економічної безпеки (ВЕБ), є показник її ВВП. Цей показник відображає результати економічної діяльності країни на макrorівні, тобто – це сукупна ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених підприємствами, організаціями та установами за рік на економічній території країни [2, 4, 6, 12]. У деяких країнах оборонні витрати держави визначаються незалежно від потреб, тобто як частка від показника ВВП. Такий підхід більш притаманний країнам з недостатньо розвинутою економікою, тобто тим країнам, які не належать до групи країн-лідерів. До країн-лідерів або групи провідних країн під час проведення аналізу ВЕУ було віднесено США, Німеччину, Францію, РФ, Китай та Велику Британію. До групи країн суміжних з

Україною – Білорусь, Польщу, Туреччину та Румунію, тобто ті країни, які мають схожі географічні та геополітичні умови розвитку.

Дослідження сукупності показників дасть змогу сформувати оцінку воєнно-економічних умов та визначити їх вплив на рівень воєнно-економічної безпеки держави.

Мета статті – проведення аналізу воєнно-економічних показників розвитку країн світу та України з подальшим формуванням рейтингових оцінок воєнно-економічних умов їх розвитку та оцінок достатності рівня воєнно-економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Аналіз динаміки ВВП країн світу за 2012–2021 роки свідчить про те (Табл. 1), що його зростання протягом досліджуваних років становить від 3 % до 7 %. Лідером за темпом зростання ВВП

є Китай (середній показник близько 9 %). США, Німеччина, Франція та Велика Британія тримають свої позиції лідерства в економіці, темпи зростання їх ВВП залишилися стандартними та найбільш прийнятними близько 4 %, що є ознакою сталості економіки та дотримання класичних схем її розвитку [7–11]. Темпи зростання ВВП РФ та Китаю мають різне підґрунтя. У Китаї ці темпи зростання обумовлені значним розвитком інноваційних технологій у промисловості, що створює передумови до підвищення конкурентоспроможності продукції китайського виробництва на міжнародних ринках. У РФ темпи підтримання ВВП на певному рівні обумовлені розвитком оборонно-промислового комплексу (ОПК) та подорожчанням сировини природних ресурсів на міжнародних ринках.

Таблиця 1

ВВП країн світу (млрд дол. США)

Роки Країна	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
США	16 197,01	16 784,85	17 521,75	18 219,30	18 707,19	19 485,39	20 544,34	21 439,45	19 332,16	20 240,77
Німеччина	3 527,34	3 732,74	3 883,92	3 360,55	3 466,79	3 656,75	3 947,62	3 863,34	3 671,28	3 862,19
Франція	2 683,83	2 811,08	2 852,17	2 438,21	2 471,29	2 586,29	2 777,54	2 707,15	2 577,55	2 693,54
РФ	2 210,26	2 297,13	2 059,98	1 363,59	1 282,72	1 578,62	1 657,55	1 637,89	1 566,38	1 621,20
Китай	8 532,23	9 570,41	10 438,53	11 015,54	11 137,95	12 143,49	13 608,15	14 140,16	13 771,44	15 038,42
Велика Британія	2 704,89	2 786,02	3 063,80	2 928,59	2 694,28	2 666,23	2 855,30	2 743,59	2 726,81	2 868,60
Білорусь	65,69	75,53	78,81	56,45	47,72	54,73	60,03	62,57	56,42	59,98
Польща	500,36	524,23	545,39	477,58	472,03	526,22	585,66	565,85	558,71	582,18
Туреччина	873,98	950,58	934,19	859,80	863,72	852,68	771,35	743,71	732,78	769,42
Румунія	171,20	190,95	199,63	177,89	188,49	211,70	239,55	243,7	227,57	236,44

У США стабільно високі темпи нарощування ВВП пояснюються значним розвитком ОПК, послідовною політикою щодо скорочення зовнішнього боргу та дефіциту бюджету, а також проведенням низки реформ. У країнах, суміжних з Україною, спостерігається також зростання ВВП у середньому до 3,3 % за 2012–2020 роки. Зростання спричинене посткризовим синдромом. Зокрема, ВВП Білорусі у 2018 році збільшився на 3 %. Рушієм економіки була обробна промисловість (формує 21,5 % ВВП), темпи зростання якої становили 5,4 %.

Туреччина за показниками зміни ВВП відзначається деяким спадом за останні роки, який викликаний погіршенням умов на фінансових ринках, що призвело до зростання цін на імпортовані товари та інфляції.

Зниження темпів економічного зростання провідних економік Євросоюзу в останні роки призводить до того, що деякі країни не можуть брати на себе зобов'язання щодо оборонних витрат у найближчій перспективі, які мають бути на рівні не нижче 2 % від ВВП і з яких 20 % мають бути спрямовані на програми розвитку та закупівлі нового озброєння та військової техніки [6, 9–11].

Аналіз показника витрат на оборону в провідних країнах світу показує (Табл. 2, Табл. 3), що країни Європи та США скорочували свої витрати на оборону, але в сучасних складних воєнно-політичних умовах з 2014 року ці країни намагаються відновити фінансування оборонної сфери до обсягів 2007–2008 років.

Таблиця 2

Витрати на оборону в країнах світу (млрд дол. США)

Країна	Значення показників за роками								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
США	725,205	679,229	647,789	633,83	639,856	646,753	682,491	732,00	750,00
Німеччина	44,47	44,866	44,216	37,02	39,725	42,366	46,512	49,30	45,05
Франція	50,217	52,002	53,135	45,648	47,37	49,196	51,41	50,10	59,54
РФ	81,469	88,353	84,697	66,418	69,245	66,527	61,388	65,10	66,00
Китай	157,39	179,881	200,772	214,472	216,404	228,466	253,492	261,00	278,22
Британія	58,496	56,862	59,183	53,862	48,119	46,433	49,892	48,70	46,88
Білорусь	0,817	0,971	1,011	0,724	0,597	0,631	0,715	0,75	0,55
Польща	8,987	9,276	10,345	10,213	9,164	9,871	12,041	11,90	11,23
Туреччина	17,694	18,428	17,577	15,669	17,828	17,823	19,649	20,40	19,00
Румунія	2,103	2,453	2,692	2,581	2,644	3,622	4,359	4,90	4,55

Таблиця 3

Витрати на оборону провідних країн світу (% ВВП)

Країна	Значення показників за роками								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
США	4,48	4,05	3,7	3,48	3,42	3,32	3,32	4,48	3,79
Німеччина	1,26	1,2	1,14	1,1	1,15	1,16	1,18	1,26	1,34
Франція	1,87	1,85	1,86	1,87	1,92	1,9	1,85	1,87	1,94
РФ	3,69	3,85	4,11	4,87	5,4	4,21	3,7	3,69	4,16
Китай	1,84	1,88	1,92	1,95	1,94	1,88	1,86	1,84	1,90
Велика Британія	2,16	2,04	1,93	1,84	1,79	1,74	1,75	2,16	1,79
Білорусь	1,24	1,29	1,28	1,28	1,25	1,15	1,19	1,24	1,33
Польща	1,8	1,77	1,9	2,14	1,94	1,88	2,06	1,8	2,13
Туреччина	2,02	1,94	1,88	1,82	2,06	2,09	2,55	2,02	2,78
Румунія	1,23	1,28	1,35	1,45	1,4	1,71	1,82	1,23	2,15

Європа зрозуміла небезпеку недофінансування оборонної сфери. За словами Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена, “свобода не приходить безкоштовно, і будь-яке рішення, прийняте для того, щоб покращити нашу економіку, не повинно увєргнути нас у кризу іншого роду – кризу безпеки” [12]. На тлі скорочення оборонних витрат країнами Європи та США такі країни, як Китай та РФ, щорічно нарощували витрати в середньому на 20–30 % від попередніх показників. Такі показники обумовлені значним фінансуванням розвитку ОПК країн та вирішенням проблем переозброєння власних ЗС. Незначне нарощування оборонних витрат спостерігається також у країнах суміжних з Україною і складає від 3 % до 8 %. Основними причинами нарощування для ЗС Туреччини є переозброєння ЗС, яке потребує збільшення витрат на бойову підготовку особового складу. Для Польщі, Румунії збільшення витрат викликано підвищенням соціального рівня військовослужбовців та рівня боєготовності власних ЗС. У Білорусі зростання оборонних витрат спричинене збільшенням витрат на експлуатацію ОВТ та дорожчанням енергоресурсів, що збільшує показники витрат на бойову підготовку [7–12]. Найбільші показники оборонних витрат у світі відносно ВВП мають США та РФ. США за останні

декілька років скоротили свої оборонні витрати, а РФ за цей час практично наздогнала США за показником оборонних витрат відносно ВВП. Такий перебіг подій, останніми роками створює нестабільну безпекову обстановку у світі. Інші країни Європи, саме як і США, притримувалися курсу економії на власних ЗС. За попередні 5 років показники оборонних витрат відносно ВВП у Німеччині, Франції, Великій Британії підтримувалися або знижувалися, що є одним із дестабілізуючих факторів порушення безпекового середовища у Європі та створення дисбалансу з цього питання у світі.

Для співставлення економічних показників із воєнними варто зрозуміти, якими є ЗС країн, що досліджуються та як вони змінилися останнім часом. У Табл. 4 розкриті показники чисельності ЗС [4, 7–12]. Аналіз чисельності ЗС країн засвідчує, що найбільші армії у світі мають Китай, США та РФ. Лідерами щодо витрат на одного військовослужбовця є США, Велика Британія, Франція, Німеччина. Ці витрати перевищують показники РФ та Китаю у 2–5 разів. Витрати на одного військовослужбовця наведено в Табл. 5. Значення показників Табл. 5 характеризує якість розвитку ЗС країн, що досліджуються. Цей показник містить у собі витрати на підготовку одного військовослужбовця, соціальну забезпеченість, витрати на розвиток ЗС, на наукові дослідження тощо.

Таблиця 4

Чисельність армій країн світу, чол.

Країна	Значення показника, чол., 2018 р. (активні)	Значення показника, чол., 2019 – початок 2020 р. (активні)	Значення показника, чол., 2019 – початок 2020 р. (резерв – “пасивні”)
США	1 348 400	1 013 628	2 000 000
Німеччина	178 600	182 650	30 000
Франція	202 700	268 000	183 635
РФ	1 013 628	1 013 628	2 000 000
Китай	2 035 000	2 183 000	510 000
Велика Британія	150 250	192 660	83 000
Білорусь	45 350	45 500	300 000
Польща	105 000	118 000	75 400
Туреччина	355 200	355 000	380 000
Румунія	69 300	70 000	50 000

Таблиця 5

Витрати на одного військовослужбовця за рік станом на 2019 – початок 2020 року, тис. дол. США (усереднене значення)

Країна	Значення показника, тис. дол./чол.
США	722,16
Німеччина	269,92
Франція	186,94
РФ	64,22
Китай	119,56
Велика Британія	252,78
Білорусь	16,48
Польща	100,85
Туреччина	57,46
Румунія	70,00

Наступним показником, який також дасть змогу розкрити деякі особливості ВЕУ розвитку ЗС, є показник чисельності населення країн.

Аналіз чисельності показує, що в провідних країнах приріст населення становить 0,04-0,75 % щорічно, тільки Румунія має негативну динаміку. Практично щорічно у середньому на 0,79 % відбувається скорочення

населення. Усе це обумовлено міграцією населення та складністю соціально-психологічної обстановки у світі. Одним із основних показників порівняльних оцінок держав є показник витрат ВВП на душу населення. У Табл. 6 наведені розрахункові показники витрат ВВП на душу населення станом на кінець 2018 та 2019 років.

Таблиця 6

ВВП на душу населення, тис. дол. США

Країна	Значення показника, тис. дол./чол., 2018 р.*	Значення показника, тис. дол./чол., 2019 р.*
США	62,89	65,28
Німеччина	54,46	56,05
Франція	46,45	49,43
РФ	28,56	29,18
Китай	15,38	16,78
Велика Британія	46,87	48,71
Білорусь	19,35	19,93
Польща	31,76	34,21
Туреччина	28,14	27,87
Румунія	29,06	32,29

Аналіз та зіставлення цих показників із показниками витрат на одного військовослужбовця (Табл. 5) дає змогу зрозуміти ставлення керівництва держави до

безпеки власної країни. Як і за показниками витрат на одного військовослужбовця, безперечне лідерство за цим показником мають США. Франція та Німеччина посідають

друге та третє місце. Четвірку лідерів замикає із невеличким відривом Велика Британія. Це країни-лідери, у яких навіть за умов скорочення витрат на ЗС у рази вище рівні витрат як на цивільне населення, так і на військовослужбовців. Середній рівень витрат на одного військовослужбовця у ЗС РФ у 2 рази вище ніж на одну душу цивільного населення. А в Китаї цей показник складає вище у 7 разів. Ці показники характеризують пріоритетність професії військовослужбовців у суспільстві цих країн та рівень ставлення до цивільних людей керівництва держави. У розвинутих країнах ці показники мають перебувати в рівновазі, тільки тоді спостерігаються тенденції до відсутності дисбалансу в суспільстві цієї країни. Туреччина, Білорусь та Румунія мають практично схожі з провідними країнами показники відмінностей за досліджуваними показниками витрат. Відокремлюється від такої тенденції Польща, у якій показник витрат на душу населення менше в 3 рази від витрат на одного військовослужбовця. Однак цьому є пояснення на сучасному етапі розвитку цієї країни. У ЗС Польщі відбулися за останні 5–6 років значні скорочення особового складу ЗС для формування боєздатних ЗС. Витрати на бойову підготовку в Польщі перевищують у рази середні витрати на військовослужбовця в Європі. Це і є основним важелем впливу на різницю цих показників.

Одними з основних показників, які характеризують стан економіки країни, є показник *сальдо "експорт-імпорт"*. Серед країн, суміжних з Україною, лідером з експорту є Польща та Туреччина. Достатність показників експорту свідчить про якість розвитку промислової галузі та наявність повних циклів виробництва. Готова продукція завжди дорожче сировини, тому навіть лідер серед експорту сировини та енергоносіїв на міжнародних ринках – РФ не може перевищити вартісні показники експорту країн-лідерів. Аналіз показників імпорту в країнах, які досліджуються, виявив те, що серед країн-лідерів найбільший показник імпорту мають країни, які є лідерами в експорті, але складові імпорту цих країн становлять енергоносії та сировина для забезпечення повного циклу безперервного виробництва на власній території.

Для розуміння співвідношень між показниками експорту та імпорту вводять показник *сальдо "експорт-імпорт"*, який на час дослідження розкриває відносний рівень імпортозалежності країни. У продовж останніх

5–10 років розвитку економіки держав від'ємність показника *сальдо "експорт-імпорт"* уже не вважається негативною тенденцією для розвитку економіки країни, бо перехід до глобалізації економіки світу та перегляд країнами ввізних та вивізних мит на продукцію в умовах інтеграції в рамках Світової організації торгівлі дають змогу наповнювати бюджети країни і за рахунок ввізних мит на продукцію з інших держав, особливо це стосується країн, які імпортують готову продукцію. У сучасних умовах розвитку економік держав, треба розуміти, що від'ємний показник різниці в обсягах наповнення бюджету від ввізних мит на імпорт сировини та вивізних мит на експорт готової продукції не є загрозливим для економіки країни. Але, коли протягом декілька років спостерігається тенденція до від'ємної різниці *"експорт-імпорт"*, яка побудована на ввезенні готових товарів та вивезенні сировини, це є загрозливою передумовою для подальшого розвитку країни, бо власне виробництво за таких умов зазнає значних збитків, якщо його продукція власного виробництва не конкурентоспроможна з імпортованою продукцією на території держави.

Аналіз даних рис. 1 та рис. 2 показує, що тенденція до від'ємного показника *сальдо "експорт-імпорт"* спостерігається в таких провідних країнах, як США, Франція та Велика Британія. Ці країни скорочують свою імпортозалежність завдяки розширенню меж експорту готових товарів до інших країн. Одними з таких країн стала й Україна, яка розкрила свої кордони для товарів інших країн з метою наповнення бюджету від зростання обсягів ввізних мит для товарів з інших держав. Китай та РФ дотримуються політики захисту власного виробника та також намагаються збільшити обсяги експорту готових товарів власного виробництва на території інших держав.

Для РФ велике значення в дотриманні позитивного показника *сальдо "експорт-імпорт"* мають значні обсяги експорту сировини та енергоносіїв, проте, у 2015–2017 роках відбувається скорочення показника *сальдо "експорт-імпорт"*, що пояснюється застосуванням санкцій проти Росії. Серед суміжних з Україною країн найбільш імпортозалежною є Туреччина, але за останні 3–4 роки обсяги імпорту відносно обсягів експорту продукції скоротилися в 3–4 рази. Це свідчить про вжиті заходи щодо захисту власного виробництва через збільшення ввізних мит на готову продукцію та

скорочення обсягів її імпорту для захисту власного виробника.

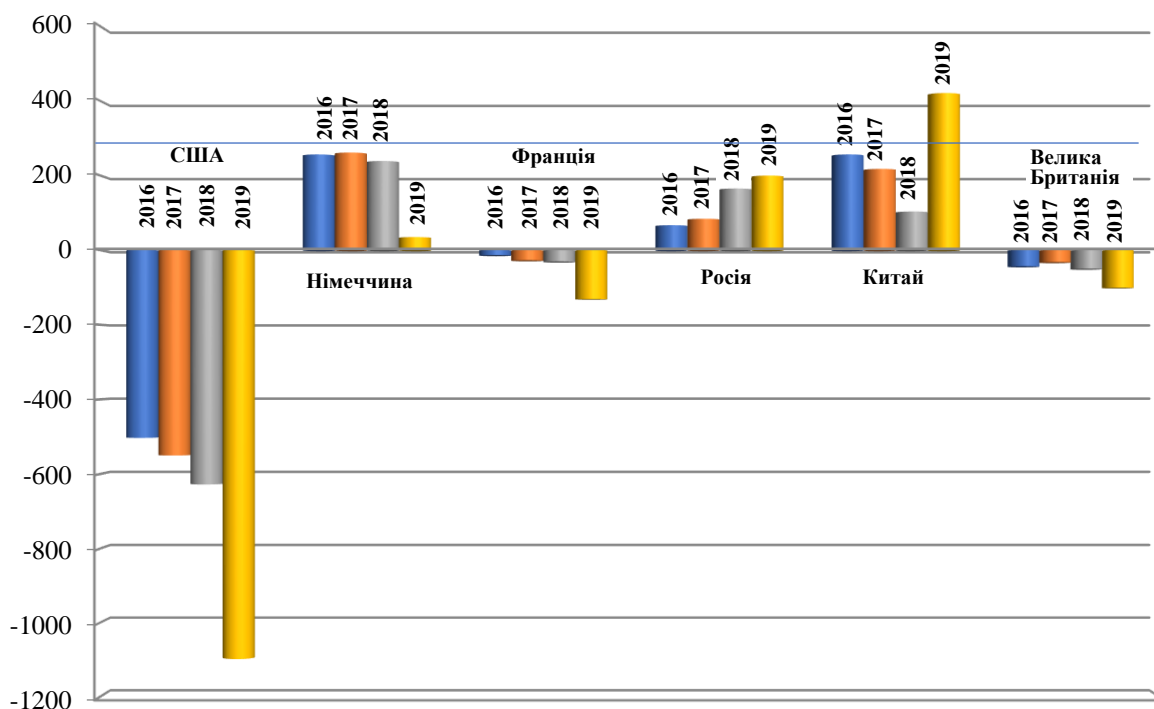

Рис. 1. Показник сальдо “експорт-імпорт” країн світу (млрд дол. США)

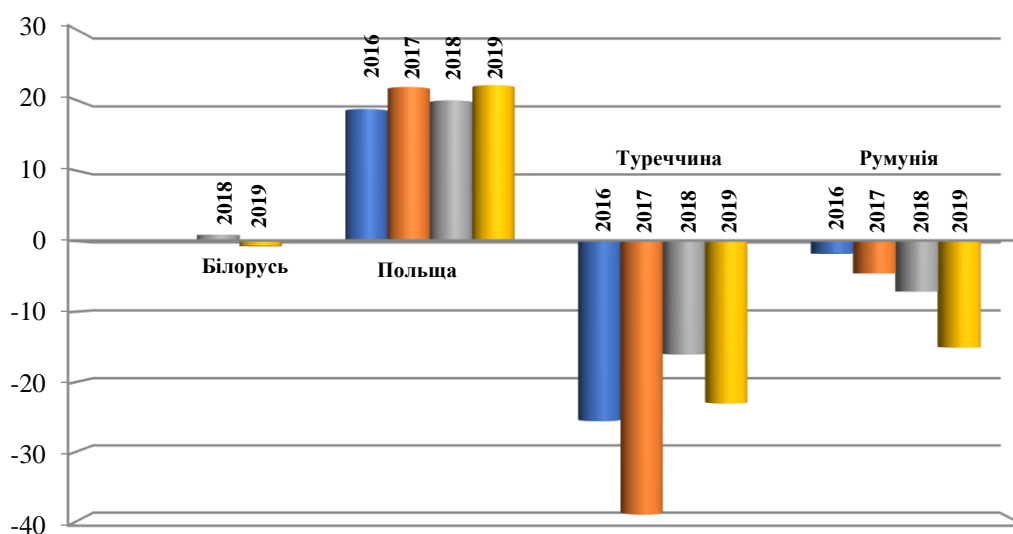

Рис. 2. Сальдо “експорт-імпорт” суміжних країн (млрд дол. США)

Одним із найважливіших економічних показників, які характеризують умови розвитку будь-якої країни є її *державний борг*, бо глобальна заборгованість – одна з характерних особливостей сучасних національних економік. Використання державою зовнішніх та внутрішніх позик зумовлено нестачею власних фінансових ресурсів, необхідних для виконання боргових зобов’язань, покриття дефіциту державного бюджету, фінансування проєктів, підтримання національної валюти тощо. Зміна

обсягів заборгованості, зростання виплат за боргом також здійснює певний вплив на формування показника ВВП. У Табл. 7 наведено показники державного боргу країн, що досліджувалися, за 2012–2019 роки як відсоток від ВВП Європи. Аналіз цих показників показує, що провідні країни мають достатньо значні показники державного боргу, що, нібито, повинно негативно відбиватися на стані економіки країни, бо наявність показників боргу передбачає щорічні платежі

для його повернення. Але в цих показниках значну частку боргу займає внутрішній борг,

тобто держава взяла в борг у власного населення, а не у зовнішніх інвесторів.

Таблиця 7

Державний борг у деяких країнах світу за 2012–2019 роки (% від ВВП Європи)

Країна	Значення показників по роках							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
РФ	27,62	30,14	27,59	35,28	42,75	33,72	28,09	29,01
Білорусь	52,57	54,33	52,37	70,85	82,39	75,16	67,67	71,33
Туреччина	39,06	41,44	43,85	47,05	47,91	54,27	58,97	60,33
Румунія	71,82	66,35	56,73	55,53	52,36	55,3	47,98	53,33
Україна	77,39	81,37	96,11	130,62	124,44	105,73	89,63	91,33
Зона євро	22,22	24,15	24,37	26,07	27,72	28,97	27,78	32,22

Дещо інша ситуація в країнах, суміжних з Україною. Так, зокрема, на економіку Білорусі негативно впливає великий зовнішній державний борг, який у 2018 році збільшився до 16,8 млрд дол. США (у 2017 році він становив 16,55 млрд дол. США, 39 % від ВВП). Білорусь має 80 % свого боргу від РФ і тим самим стає залежною від РФ як в економічних, так і політичних відносинах.

Також важливим економічним показником, який характеризує ступень розвитку країни та рівень її воєнно-економічної безпеки є показник рівня інфляції власної валюти до долару США у 2012–2019 роках (Табл. 8).

Таблиця 8

Курс валют у країнах світу у 2012–2018 роках

Країна	Показники	Значення показників за роками							
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Зона євро	Курс євро до 1\$	0,76	0,72	0,72	0,74	0,8	0,84	0,88	0,86
РФ	Курс рубля до 1 \$	30,84	31,84	38,38	60,94	67,06	58,34	62,67	77,52
Китай	Китайський юань до 1 \$	6,31	6,2	6,14	6,23	6,64	6,76	6,62	6,87
Велика Британія	Курс фунта стерлінгів до 1 \$	0,63	0,64	0,61	0,65	0,74	0,78	0,75	1,27
Білорусь	Курс білоруського рубля до 1 \$	0,83	0,89	1,02	1,59	1,99	1,93	2,04	2,69
Туреччина	Курс турецької ліри до 1 \$	1,8	1,9	2,19	2,72	3,02	3,65	4,83	6,94
Румунія	Курс лея до 1 \$	3,47	3,33	3,35	4,01	4,06	4,05	3,94	4,8
Україна	Курс гривні до 1 \$	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55	26,6	27,2	28,58

Коливання курсу власної валюти зазнали Туреччина та РФ. Інфляційні процеси російського рубля обумовлені санкціями, які накладені внаслідок анексії Криму та залучення нею своїх військ до конфлікту на сході України. Порівняльний аналіз динаміки основних економічних показників країн світу та України за допомогою групи компетентних експертів з 11 осіб дав змогу методом експертного опитування на основі попарних порівнянь оцінити стан воєнно-економічних умов розвитку цих держав, а також рівень їх ВЕБ станом на кінець 2021 року.

На рис. 3 відображено результати оцінювання відповідності ВЕУ розвитку країн, що досліджувалися. Експертами у результаті проведення опитування без урахування компетентності кожного з експертів було визначено межу ефективного розвитку

власних ЗС на рівні $E_{BEVЗС}=0,65$ (65 %), а межу достатності рівня воєнно-економічної безпеки держави середньому рівню існуючих загроз (15-25 % від максимального рівня) визначено на рівні $E_{ВЕБ}=0,51$ (51 %).

Аналіз отриманих результатів демонструє, що найгірший стан ВЕУ мають Білорусь, Румунія, Україна та РФ. Ці країни навіть не перетнули визначену межу можливості ефективного розвитку у воєнно-економічних умовах, що складаються станом на 2021 рік. Україна також знаходиться в умовах підвищеного рівня воєнних і економічних загроз, і навіть за умов повільного зростання економіки після 2014 року має один із найнижчих показників ВЕУ розвитку, а також один із найнижчих рівнів достатності воєнно-економічної безпеки.

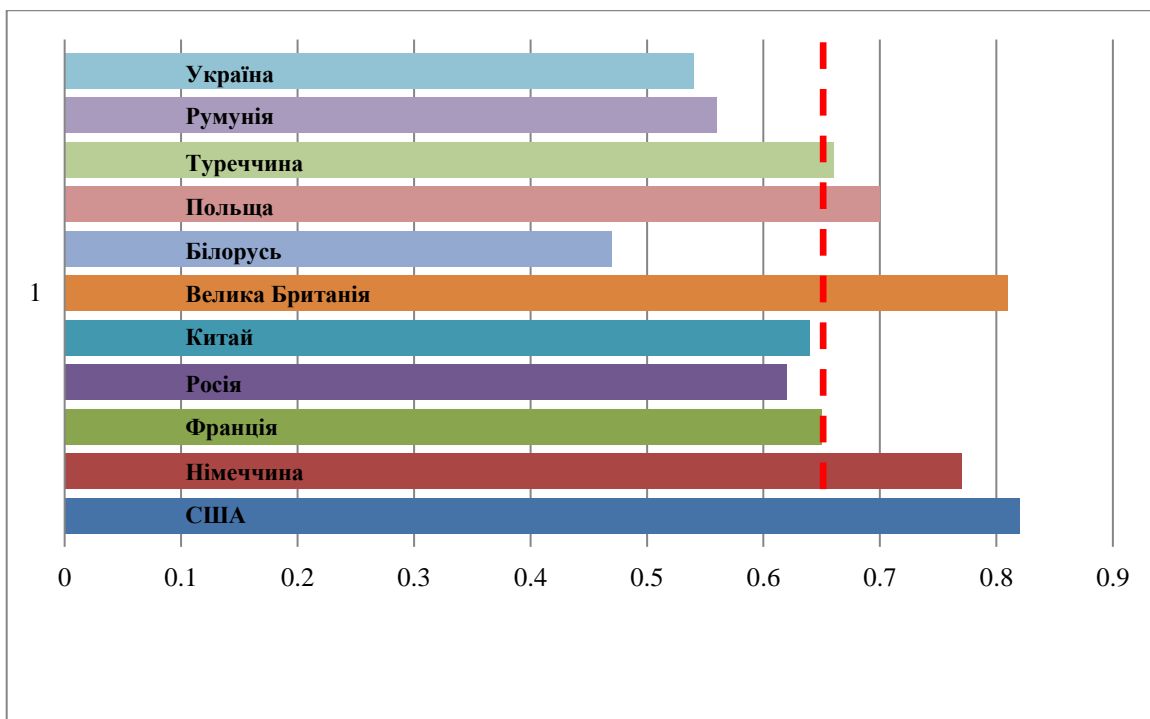

Рис. 3. Результати порівняльного аналізу стану ВЕУ розвитку країн світу та України

Потрапляння РФ та Білорусі до цієї групи обумовлено інфляційними процесами та запровадження економічних санкцій проти цих країн, які впливають на темпи розвитку їх економік. Низька оцінка ВЕУ Румунії, насамперед, визначена недостатністю інформації щодо воєнної реформи у цій країні. Лідерами ефективних ВЕУ розвитку власних ЗС є США, Велика Британія та Німеччина. Збалансованість воєнних та економічних показників у країні дала змогу Польщі та Туреччині наблизитися за своїми ВЕУ до країн-лідерів щодо ефективного розвитку. Значні відмінності між рівнем витрат на душу населення та витратами на одного військовослужбовця погіршують оцінку рівня ВЕУ розвитку у Китаї, але, за оцінками експертів, це не заважає йому перетнути визначену оцінку достатності ВЕУ для ефективного розвитку цієї країни та її оборонного комплексу.

Нижче наведено результати експертного опитування щодо оцінювання достатності існуючого рівня воєнно-економічної безпеки держав (рис. 4), які досліджувалися, в умовах існуючих воєнних та економічних загроз з урахуванням результатів оцінювання динаміки основних воєнних та економічних показників цих держав. Результати показують, що найбільший показник мають Китай та Велика Британія. Лідерство Китаю обумовлено значним розвитком передових технологій, а також, саме головне, найбільшим людським ресурсом серед усіх країн. Економічне зростання Китаю за показниками ВВП, також визначальним чином впливає на лідерство цієї країни за показником достатності рівня воєнно-економічної безпеки. Лідерство Великої Британії обумовлено географічним положенням цієї країни, стабільністю національної економіки, національної валюти та високим рівнем співпраці цієї країни з іншими країнами.

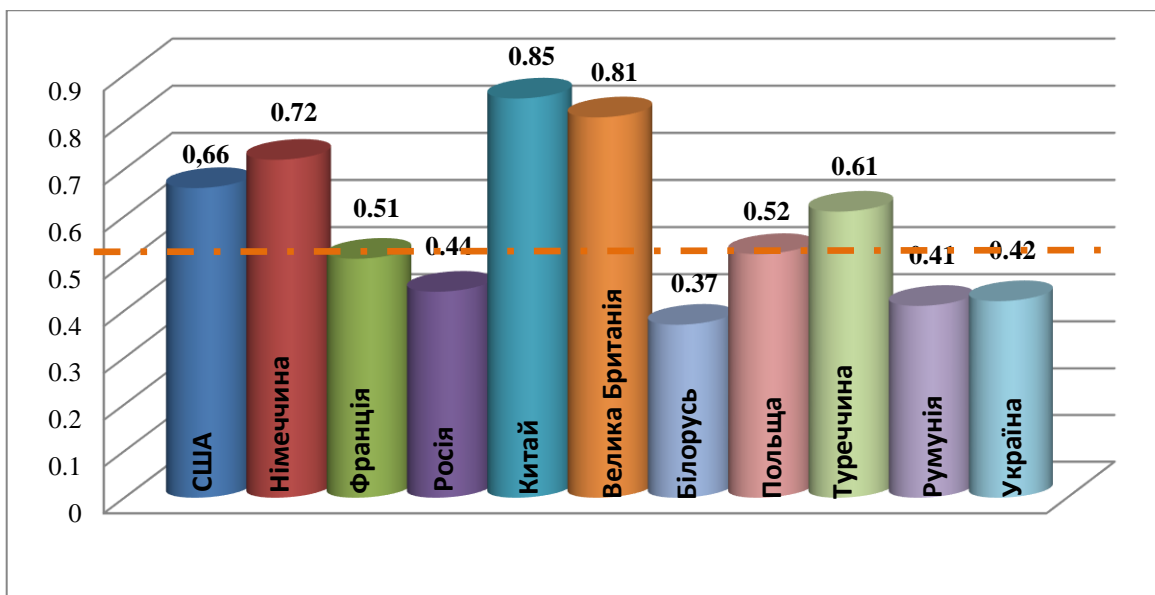

Рис. 4. Результати оцінювання достатності існуючого рівня ВЕБ країн світу та України станом на 2020–2021 роки

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено аналіз воєнно-економічних умов розвитку визначених країн світу та України. За результатами аналізу методом експертного опитування сформовано оцінки їх відповідності ефективному розвитку та за отриманим результатом оцінено вплив ВЕУ країн на достатність рівня їх воєнно-економічної безпеки з урахуванням існуючих станом на 2020–2021 роки воєнних та економічних загроз. На сьогодні внаслідок відкритої збройної агресії РФ проти України стан воєнно-економічних умов усіх країн, що досліджувалися змінився. Водночас, порівняльний аналіз воєнно-економічних умов розвитку країн, що досліджувалися, до та після початку відкритої агресії буде тематикою подальших досліджень.

Напрямом подальших досліджень є розроблення методичного підходу до оцінювання відповідності стану національної економіки стосовно забезпечення достатнього рівня оборонного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні оборонні аспекти доповіді Президента

- України. URL: <http://www.ukrgold.net/links/21951/21961/> (дата звернення: 12.05.2019).
2. Проблеми і напрями розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах. URL: <http://www.niss.gov.ua/content> (дата звернення: 15.01.2018).
3. Російська збройна агресія проти України (2014–2016). URL: <http://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 08.02.2020).
4. Україна. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Україна. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.com.ua.
6. Щорічник СІПРІ 2013: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2013.
7. Щорічник СІПРІ 2014: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2014.
8. Щорічник СІПРІ 2015: озброєння, роззброєння й міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2015.
9. Щорічник СІПРІ 2016: озброєння, роззброєння й міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2016.
10. Щорічник СІПРІ 2017: озброєння, роззброєння й міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2017.
11. Щорічник СІПРІ 2018: озброєння, роззброєння й міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2018.
12. Щорічник СІПРІ 2019: озброєння, роззброєння й міжнародна безпека. Київ : Заповіт, 2019.

Стаття надійшла до редакційної колегії 05.07.2022

Assessment of the level of military and economic security of the world countries and Ukraine based on the analysis of the dynamics of their military and economic development indicators (2012–2021)

Annotation

The Armed Forces of Ukraine continue to work on improving the efficiency of defence planning and defence resource management. The algorithm of defence planning for the development of the Armed Forces of Ukraine step by step uses the results of the analysis of the experience of the leading countries of the world, which have moved from threat-based planning to defence planning focused on the

achievement by the troops (forces) of the capabilities necessary to perform their tasks, taking into account the economic capabilities of the state. The list of tasks of the Armed Forces of Ukraine is determined on the basis of probable scenarios of their use. One of the key points of the effective planning of the use of the Armed Forces under the relevant scenario is the correct, reasonable determination of the amount of necessary defence resources (human, material and technical, financial).

At the present stage of transformation of the defence planning system to NATO standards and the application of the capability-based planning method, it is necessary to improve the content and algorithm for assessing the military-economic capabilities of the state for the effective maintenance of its own Armed Forces, which is one of the main factors in ensuring the necessary level of military-economic security of the country. The effectiveness of the assessment depends on the completeness and quality of assessments of the main military-economic factors that affect the development of the Armed Forces of Ukraine.

The detailed analysis of the military-economic conditions of the development of the Armed Forces of the countries of the world and Ukraine in the period 2012-2021 made it possible to form rating assessments of the military-economic conditions of the development of the armed forces of these countries in comparison with Ukraine and to determine their impact on the sufficiency of the level of military-economic security for each country, taking into account the probable military and economic threats to each country.

Keywords: military economy; military-economic conditions; military-economic potential; military-economic security.